

CANONIC LA ORADEA. RECRUTAREA ȘI PROMOVAREA CANONICILOR ÎN DIECEZA DE ORADEA MARE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA *

Mirela Popa-Andrei**

Abstract: *This study proposes a new perspective on known data and institutions, an approach that combines positivist historical research with sociological analysis based on the prosopographic and comparative methods. Thanks to this approach, to the analysis made, we can say that the process of selection and promotion of the higher clergy in the Diocese of Oradea had for a main criterion the intellectual and professional training of candidates. Selection of future canons was first made among young people with higher education, graduated from Rome, Vienna and Pest, who, at the same time, had taken the clothes of celibacy, preferences heading then towards young people who had completed their studies in Trnava, Ungvari and Oradea. Thus of the 20 canon holders who were part of the Chapter of Oradea, in the half of a century under our research, 7 had achieved theological studies in Vienna, 4 in Pest, 2 in Rome, 2 in Trnava and 5 in Oradea. Five of them also owned the doctoral degree: 2 of Rome and 3 of Vienna. The rigor for the intellectual and professional formation of chapter members may be an explanation for the fact that in the second half of the XIX-th century the institution of the Chapter of Oradea was a true nursery of bishops (of the 20 canons, 5 became bishops). Of course, it should be noted that the second criterion commonly used in the recruitment and promotion of the clergy was that of the civil status, most likely accounting for the priests who in addition to studies opted for celibacy. However, we have to mention that 5 of the 20 canons that were part of the Chapter of Oradea between 1853-1900 (meaning 25%) were recruited from among widowed priests, some also having offspring.*

Keywords: episcopacy of Oradea, Cathedral Chapter, canon, recruitment, promotion.

Episcopia greco-catolică română de Oradea s-a născut în umbra ierarhiei latine, respectiv a episcopiei romano-catolice de Oradea¹ și a vicariatului apostolic de

---

* Cercetarea a fost finanțată de CNCS – UEFISCDI, în cadrul proiectului de cercetare PN-II-RU-TE-2011-3-0286; titlul proiectului: „Mecanisme de selecție și promovare a elitelor transilvane în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Studiu de caz – elita greco-catolică” [Mechanisms of selection and promotion of elites in Transylvania in the second half of nineteenth century. The case-study Greek Catholic elite], director de proiect: Mirela Popa-Andrei.

** Cercetător științific III dr., Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: mirela_and_rei@yahoo.com

¹ Silviu Sana, „...pentru sufletele credincioșilor săi”. *Structuri bisericești și școlare în Eparhia greco-catolică de Oradea-Mare (1850-1900)*, Oradea, Edit. Universității din Oradea, 2011, p. 47-50. În perioada 1736-1777 cei 4 arhidiaconi români greco-catolici din zona Bihorului l-au recunoscut ca autoritate supremă pe episcopul romano-catolic din Oradea. Aceasta perioadă a fost și pentru ținutul bihorean, ca pentru întreaga Transilvanie, una marcată de puternice frământări religioase, pierderi de credincioși în favoarea ortodoxiei, dar și de numirea în 1748 a unui episcop-vicar pentru românii greco-catolici de pe teritoriul diecezei romano-catolice de Oradea.

Muncaci. Odată întemeiată ea avea să fie subordonată în mod oficial arhiepiscopiei catolice de Strigoni². De remarcat că, deși episcopia orădeană avea să fie înființată ulterior celei de Făgăraș, românii bihoreni au aderat la unirea religioasă cu Roma înainte de sinoadele unioniste de la Alba Iulia. Nou convertitele parohii greco-catolice din regiune au fost încadrate, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, într-o structură bisericească incipientă cunoscută sub denumirea de protopopiatul de Oradea³. Ulterior a fost creat arhiepiscopatul Bihorului plasat în jurisdicția episcopiei latine orădene. Treptat, în condițiile întetirii acțiunilor prozelite ale sârbilor ortodocși, dar și din necesitatea de a-și spori numărul de credincioși care să contrabalanseze influența episcopilor maghiare calvine, în cercurile imperiale s-a cristalizat ideea constituirii unei episcopii române unite cu sediul la Oradea. De altfel, pentru a consolida unirea religioasă în această parte a Imperiului și a stimula progresul acestui fenomen, în anul 1771 (19 noiembrie), prin bula papală *Eximia Regalium*, vicariatul apostolic de la Muncaci a fost ridicat la rangul de episcopie⁴. În anii următori sub influența aceluiși spirit al reformismului aulic, s-a propus constituirea în regiune a mai multor episcopii greco-catolice mai mici și mai funcționale⁵.

Din zorii existenței sale, episcopia greco-catolică bihoreană a preluat modelul organizatoric latin, model care s-a consolidat în timp, nefiind niciodată contestat de către elita ecleziastică locală⁶. Modelul latin se reflectă în structura internă (normele, dreptul canonic) și externă (modul de organizare și funcționare a instituțiilor ecleziastice) a episcopiei orădene, de la modul de instituire al episcopului și a canonicilor la felul în care funcționează Capitlul, până la conduita clerului, fie superior sau de rând etc.⁷ Referitor la instituirea episcopului, trebuie menționat faptul că în dieceza de Oradea împăratul – în calitate de „patron suprem”⁸ – numea și

² Vezi Iudita Călușer, *Episcopia greco-catolică de Oradea. Contribuții monografice*, Oradea, Edit. Logos'94, 2000, p. 52. După înființarea și canonizarea noii episcopii, aceasta a fost subordonată arhiepiscopiei de Strigoni.

³ Silviu Sana, *op. cit.*, p. 46-47.

⁴ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 51; Ana Victoria Sima, *L'istituzione del capitolo nella chiesa romana greco-cattolica. Nelle discussioni dei fori pontificali e imperiali* (infra: Ana Victoria Sima, *L'istituzione del capitolo...*), „Epfemeris Dacoromana”, Anuario – seria nova, XI/2000, Fundația Culturală Română, Accademia di Romania, Roma, p. 245.

⁵ Ovidiu Ghitta, *Baia Mare – locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani*, „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, seriae „Theologia Catholica”, anul XLIX, nr. 1, Cluj-Napoca, 2004, p. 92. Cu ocazia discuțiilor privind înființarea episcopiei de Oradea, s-a vehiculat și ideea întemeierii unei episcopii în Maramureș sau la Bistrița.

⁶ Se impune precizat faptul că în spațiul greco-catolic transilvănean, odată cu trecerea timpului, s-au impus două modele de organizare instituțional-ecleziastică: cel latin, concretizat în modelul orădean, și cel oriental, materializat în modelul episcopiei de Făgăraș.

⁷ Silviu Sana, *op. cit.*, p. 41-44.

⁸ Titlul de rege apostolic a fost câștigat de regii Ungariei încă din evul mediu ca o recunoaștere simbolică venită din partea Sfântului Scaun pentru implicarea coroanei maghiare în cruciada creștină, prin aceasta înțelegându-se inclusiv aportul regilor maghiari la cucerirea și „creștinarea” spațiului schismatic ortodox. Împărații austrieci au moștenit acest titlu odată cu coroana maghiară. În această calitate de rege apostolic, împăratul habsburg beneficia de „ius supremi patronatus”, fiind considerat patronul bisericii catolice, cu toate consecințele ce decurg din aceasta: obligația de a susține material biserica, dar și dreptul de a numi episcopii.

recomanda spre confirmare papei episcopii⁹, spre deosebire de episcopia de Făgăraș, unde funcționa o altă modalitate de instituire a ierarhului: alegerea în sinodul electoral. Astfel, sinodul avea dreptul de a alege trei candidați (așa-numitul ternariu), care apoi erau propuși împăratului, care la rândul său numea pe unul dintre cei trei candidați în funcția de episcop.

Cine sunt canonicii capitulari?

Potrivit Sinodului provincial I, Capitlul nu este altceva decât o altfel de prezentare a vechii instituții a prezbiterilor: „Episcopii încă de la începutul bisericii se foloseau în guvernarea bisericilor sale cu prezbiterii și cu diaconii aflători la catedra sa, carii constituiau senatul sau prezbiteriul episcopului, fără de a cărui sfat S[fin]tul Ciprian nu întreprindea niciun lucru de mare însemnătate.”¹⁰ Vechea instituție a prezbiterilor catedrali a fost o prezență permanentă în primele secole ale creștinismului, date despre ea fiind oferite de *Faptele Apostolilor*, canoanele conciliilor ecumenice și epistolele Sfinților Părinți. Instituția Capitlului, afirmă Iacob Radu, este vechea instituție a prezbiteriului, iar etimologia cuvântului canonic înseamnă „existent – în sens de trăitor – sub regulă”¹¹.

Pe linie ierarhică canonicii capitulari sunt situați imediat după episcop, având rolul de a-l sfătui și ajuta¹² pe acesta în conducerea afacerilor diecezane, de la cele strict spiritual-eceziastice¹³ până la cele administrative, școlare. Canonicii capitulari formează în organizarea constituțională și instituțională a Bisericii catolice un corp de sine-stătător, o instituție în sine, Capitlul catedral, cu un conducător propriu – prepozitul (arhiepiscopul)¹⁴, cu o salarizare bugetară, cu dreptul de autogenerare. Canonicii capitulari au dreptul și obligația de a administra fondurile și fundațiile publice diecezane. Ei sunt cei care fac legătura între clerul inferior și masa credincioșilor pe de o parte și ierarh pe de altă parte. În perioada vacanțelor episcopale, canonicii exercită întreaga putere executivă, cu restricția de a nu face înnoiri și obligația ca în termen de 8 zile să aleagă dintre ei un vicar capitular, necăsătorit¹⁵.

---

⁹ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 52, apud Octavian Bârlea, *Spre o nouă față a Bisericii Române Unite*, „Perspective”, 1991, nr. 51-52, p. 65-67.

¹⁰ Apud Iacob Radu, *Șematismul istoric al diecezei române-unite a Orăzii-Mari. Tipărit cu prilejul aniversării de 150 de ani de la înființarea aceleia 1777-1927* (infra: *Șematismul istoric...*), Oradea, Tipografia „Ateneul” Societate anonimă, 1932, p. 200.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Ioan Geț, *Administrația bisericască*, Oradea Mare, Tipografia „Nagyvárad”, 1912, p. 179.

¹³ Au obligația de a asista la toate funcțiunile sacre episcopoești, de a celebra pe rând liturghia și celelalte oficii sacre în biserica catedrală, de a conlucra cu toate puterile la cultivarea științelor, înflorirea bisericii și sporirea Sfintei Uniri. *Ibidem*, p. 179-180.

¹⁴ A se vedea constituțiile Capitlului catedral greco-catolic de Oradea din anul 1883 în Archivio della Congregazione per le Chiese Orientali (infra: A.C.C.O.), fond Scritture riferite nei congressi, vol. III:1875-1883, f. 1139r.

¹⁵ Ioan Geț, *op. cit.*, p. 179.

Instituirea canonicilor

Dreptul de fondare, transformare și de suprimare a unui Capitu reprezintă un privilegiu exclusiv al Sfântului Scaun Apostolic. Totuși, în secolul al XIX-lea autorității politice (respectiv Vienei, iar după 1867 Vienei în colaborare cu guvernul maghiar) i-a fost recunoscut dreptul de a interveni în structura internă a Capitulului, însă numai a celui greco-catolic din Biserica Română¹⁶. Este vorba, de exemplu, despre dreptul de numire a canonicilor orădeni sau de numire a celor trei canonici mitropolitani „regaliști” din Capitulul mitropolitan de la Blaj.

Decretul de fondare a episcopiei greco-catolice de Oradea din 16 iulie 1776 institua și Capitulul episcopal, el fiind de la bun început un împrumut instituțional latin¹⁷. Inițial era format din cinci staluri canonice, după cum urmează: prepozit (arhipresbiter), arhidiacon (lector), primiceriu (cantor și scolastic), eclesiarch (custode) și cartofilace (cancelar), această structură fiind confirmată și prin diploma imperială a lui Iosif al II-lea din 16 februarie 1781¹⁸. Dacă la înființarea sa, Capitulul orădean era format din 5 membri, numărul canonicilor avea să crească la 6 în anul 1791, ca urmare a solicitărilor făcute în acest sens de către episcopul Ignatie Darabant¹⁹. Această structură s-a menținut neschimbată în dieceza orădeană până la desființarea Bisericii române greco-catolice (1948).

În ceea ce privește modalitatea de instituire a canonicilor în dieceza greco-catolică de Oradea, se impune precizat faptul că aceștia erau numiți de către împărat, în virtutea privilegiului său de rege apostolic (izvorât din principiul „ius supremi patronatus”)²⁰. Episcopului orădean i-a fost acordat dreptul de a face propuneri pentru numirea canonicilor²¹, fiind lăsată la latitudinea sa posibilitatea de a propune câte doi sau trei candidați pentru fiecare post de canonic. Iacob Radu, el însuși canonic, dar și unul dintre cercetătorii consacrați ai instituțiilor bisericești greco-catolice, afirmă că în timp s-a încetățenit și în dieceza de Oradea procedura care funcționa în regatul ungar în privința instituirii canonicilor. Astfel, episcopul propunea trei candidați (ternariul) pentru fiecare post, iar împăratul numea pe unul dintre aceștia²².

¹⁶ Ana Victoria Sima, *L'istituzione del capitolo...*, p. 242.

¹⁷ În acest sens Iacob Radu afirma că, deși „capitulurile, în forma în care sunt azi în ființă în biserica noastră, sunt de origine apuseană, totuși în fond nu sunt străine nici de disciplina bisericii orientale”. Vezi Iacob Radu, *op. cit.*, p. 200, și Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 54.

¹⁸ Iacob Radu, *op. cit.*, p. 58, 200. Diploma întărea constituția apostolică „Ingeniosa” din 10 august 1780 cu privire la donarea domeniului Beiușului, cu un venit anual socotit la 22.000 fl., episcopiei greco-catolice de Oradea.

¹⁹ *Ibidem*, p. 200. Astfel, prin separarea atribuțiilor școlare de cele cantonale aferente anterior primiceriului, s-au format două staluri canonice: cantorul (primiceriu) și scolasticul.

²⁰ A.C.C.O., fond Scritture riferite nei congressi, vol. III:1875-1883, f. 1139v.

²¹ *Ibidem*.

²² Iacob Radu, *op. cit.*, p. 205.

Salarizarea canonicilor

Prin bula „Ingeniosa” din 1780²³, care aproba dotarea noii episcopii cu domeniul Beiușului, s-a precizat și faptul că membrii Capitlului aveau să fie plătiți pentru activitatea depusă din veniturile aceluiași domeniu²⁴. În timpurile de început ale episcopiei bihorene, salariile canonicilor au fost destul de modeste, fiind mai mici, de pildă, decât salariile omologilor lor ruteni de la Muncaci și incomparabil mai mici decât ale colegilor lor de rit latin. În anul 1791 ele au cunoscut o ușoară creștere, astfel prepozitul avea un salariu de 1000 fl., următorii doi canonici – în linie ierarhică 900 fl., alții doi câte 800 fl., iar canonicul cancelar – 700 fl.²⁵. Cu toate că în anii următori Capitlul s-a adresat în numeroase rânduri autorităților, cerând îmbunătățirea situației materiale a membrilor săi, prima reglementare favorabilă în acest sens a venit după mai bine de o jumătate de secol.

Astfel, grație intervenției episcopului Erdelyi în anii 1848-1849, canonicii au primit, fiecare în parte, o suplimentare a salariului cu 400 fl., iar mai târziu un ajutor anual de 300 fl. și apoi un altul de 250 fl., astfel încât în a doua jumătate a secolului al XIX-lea salariul prepozitului ajunge la aproape 2000 fl., echivalent cu cel al prepozitului de la Blaj. Totuși mai târziu se înregistrează un decalaj între veniturile canonicilor orădeni și cei din celelalte capitluri greco-catolice române. Astfel, dacă în anul 1915 salariile canonicilor orădeni erau următoarele (de la prepozit în jos): 4880 cor., 4460, 4040, 3830, 3620 și 3410 cor.²⁶, salariile omologilor de la Blaj, Gherla și chiar Lugoj erau mai mari: Ioan Micu-Moldovan (prepozit) avea în anul 1907 un salariu de 5400 cor., iar prepozitul de Gherla 5680 cor.²⁷ Cu toate acestea, atât canonicii arhidiecezani, cât și cei orădeni erau nemulțumiți de veniturile pe care le aveau, prepozitul de Oradea – de pildă – considerând că venitul corespunzător statutului său ar fi trebuit să se ridice la suma de 10.000 cor.²⁸

Atribuțiile canonicilor

Fiecare dintre canonici avea atribuții bine precizate. Unii erau responsabili cu gestionarea fondurilor și fundațiilor eparhiale²⁹, alții erau membri ai tribunalului

²³ *Ibidem*, p. 58.

²⁴ *Ibidem*, p. 58, 200. Salariile canonicilor în acea perioadă erau între 700-1000 fl.

²⁵ *Ibidem*, p. 201.

²⁶ *Ibidem*, p. 201-202. După integrarea în România Mare, salariile acestor canonici vor fi de de 2200 lei, la care se adăugau gradațiile aferente vechimii în serviciu, astfel încât maximumul de plată era de 20.806.

²⁷ A se vedea Diana Maria Covaci, *Mișcarea pentru o salarizare adecvată a capitlului greco-catolic român de Alba-Iulia și Făgăraș între anii 1903-1918*, „Arhiva Someșană. Revistă de Istorie și Cultură”, seria a III-a, vol. V, Cluj-Napoca, 2006, p. 165-167, 186-187.

²⁸ Iacob Radu, *op. cit.*, p. 172.

²⁹ A.C.C.O., fond Scritture riferite nei congressi, vol. III: 1875-1883, ff. 1142v, 1143r-v.

matrimonial sau ai exactoratului episcopal, erau examinatori pro-sinodali, calitate în care le revenea dreptul, dar și obligația de a verifica vocația aspiranților la preoție etc. Una dintre competențele majore, în același timp și o obligație, era aceea de a participa la toate ședințele consistoriale prezidate de episcop sau, în absența sa, de vicarul episcopal³⁰. Canonicii erau totodată și conducătorii și, în același timp, responsabili celor șase arhidiaconate care formau din punct de vedere teritorial-administrativ episcopia³¹. Cei șase arhidiaconi din dieceza orădeană (cinci canonici titulari³² și unul onorific) aveau obligația de a-l însoți pe episcop în vizitațiunile canonice, de a instala vice-arhidiaconii, de a interveni și aplană neînțelegerile dintre protopopii sau preoții subordonați, de a sfinți bisericile construite în arealul arhidiaconatului arondat spre guvernare etc.³³

În ordinea importanței lor, cele șase staluri canonice care au funcționat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în cadrul Capitlului orădean au fost: prepozitul major, canonicul lector, canonicul cantor, custodele, canonicul scolastic și cancelarul. Prepozitul era președintele Capitlului, pe care îl reprezenta în orice situație, semna toate documentele oficiale date în numele Capitlului, era președintele tribunalului matrimonial etc. Canonicul cantor era cel care administra serviciul divin în biserica catedrală. Canonicul custode avea în grijă „curățenia și frumusețea casei Domnului”, obligația sa principală fiind aceea de a supraveghea starea edificiilor și a tuturor veșmintelor și obiectelor bisericesti. Datoria canonicului cancelar era de a păstra în arhiva Capitlului protocoalele ședințelor consistoriale împreună cu toate celelalte acte emane de Capitlul catedral. Canonicul scolastic era însărcinat cu supravegherea educației tinerilor clerici, dar și a stării de lucruri din școlile cofesionale ale eparhiei³⁴.

Celor șase canonici titulari li se adaugă canonicii onorifici, uneori unul singur, alții numărul lor ajungând la șase sau șapte³⁵. Întotdeauna printre cei care au deținut această calitate s-a numărat și arhidiaconul Sătmarului, funcție atribuită

---

³⁰ Ana Victoria Sima, *Vizitele nunților apostolici vienezi în Transilvania 1855-1868* (infra: Ana Victoria Sima, *Vizitele ...*), vol. I, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 307-308.

³¹ Mirela Andrei, *La granița Imperiului. Vicariatul greco-catolic al Rodnei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2006, p. 23-30; Silviu Sana, *op. cit.*, p. 42-44.

³² Prepozitul era scutit de obligația de a administra un arhidiaconat. Prin urmare, celorlalți cinci canonici plini le revenea responsabilitatea de a gestiona cinci dintre cele șase arhidiaconate din cuprinsul eparhiei de Oradea, în vreme ce al șaselea arhidiaconat – al Sătmarului – era încredințat unui canonic onorific.

³³ Iudita Călușer, *op. cit.*, p. 54, 62-63.

³⁴ Mai multe informații cu privire la îndatoririle canonicilor se găsesc în *Constituțiunile Capitlului catedral greco-catolic de Oradea Mare* din 1883. Vezi A.C.C.O., fond Scritture riferite nei congressi, vol. III:1875-1883, ff. 1140r-v, 1141r-v, 1142r. De asemenea, Iosif Papp Szilgáyi, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, ediția a II-a, Oradea, 1880, p. 144.

³⁵ Cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath.* pro anno MDCCCLXVII, Magno-Varadini, 1867, p. 16-17; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath.* pro anno MDCCCLXXI, Magno-Varadini, 1871, p. 16-17.

de obicei preotului și protopopului de Carei³⁶. În general, primirea titlaturii de canonic onorific reprezenta o recunoaștere a meritelor preoților pe tărâm ecleziastic și anunța totodată deschiderea drumului spre promovarea ierarhică a celui în cauză. Au existat însă și cazuri de canonicii onorifici, care nu au ajuns să fie promovați în rândul canonicilor plini. În legătură cu dreptul de a numi canonicii onorifici trebuie precizat faptul că doar episcopul avea dreptul de a numi canonicii onorifici (nu vicarul general, nu vicarul capitular), fie aceștia din dieceză sau din afara ei, cu sfatul Capitlului. Canonul 405 din *Codex Juris Canonici* referitor la numirea canonicilor onorifici stipula ca episcopul „numai arareori și cu precauție să facă uz de acest drept”. Cei din alte dieceze puteau fi numiți canonicii onorifici doar cu acordul episcopului lor. Numărul acestor canonicii nu putea să fie mai mare de a treia parte din numărul canonicii de drept (actuali). Conform can. 407, canonicii onorifici aveau dreptul de a purta insignele canonice și de a ocupa un scaun în cor³⁷.

Promovarea

În anul 1868 Capitlul, fie că era mitropolitan sau eparhial, asuma în linii generale o structură asemănătoare și aceleași competențe, așa cum constata cu ocazia vizitei sale în Transilvania nunțul vienez Falcinelli. Singura diferență pe care el a sesizat-o era de ordin numeric: cel mitropolitan era format din 10 membri în timp ce aceeași instituție la nivel eparhial se constituia din 6 membri. Falcinelli observase că cel mai bine organizat și prin urmare cel mai funcțional era Capitlul orădean. Membrii acestuia au fost instruiți, în mod covârșitor, în universități prestigioase de profil din Viena și Roma, caracterizându-se prin urmare printr-un real devotament față de Scaunul pontifical și Biserica catolică³⁸. Pornind de la această constatare făcută în epocă și având în vedere faptul că instituția Capitlului

---

³⁶ Arhidiaconatul Sătmarului avea în jurisdicția sa aproximativ jumătate din teritoriul episcopiei orădene și circa jumătate dintre credincioși, astfel că această calitate de canonic onorific era o recunoaștere firească a eforturilor pe care arhidiaconul Sătmarului trebuia să le depună pentru administrarea teritoriului încredințat. Menționăm aici faptul că episcopia Oradei era împărțită în 6 arhidiaconate, formate fiecare dintr-un număr variabil de protopopiate. Fiecare dintre canonicii capitulari, cu excepția prepozitului, avea obligația de a administra câte unul dintre aceste arhidiaconate. A se vedea *Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch Ungarischen Monarchie für 1877*, Wien, 1877, p. 799-800; *Idem*, für 1894, p. 925-926; *Idem*, für 1898, p. 958-959; *Idem*, für 1905, p. 1011; *Idem*, für 1908, p. 1081-1082 etc. De asemenea, pot fi consultate și *Șematismele* episcopiei Oradea din anii 1854, 1857, 1867, 1871, 1881, 1900. Cel de-al șaselea arhidiaconat, al Sătmarului, a fost înființat mai târziu decât celelalte cinci (1824-1825) și astfel funcția de arhidiacon al Sătmarului nu a fost încadrată în Capitlul catedral. De altfel între anii 1827-1847 postul a fost vacant. În toate *Șematismele* epocii (amintite mai sus) se face precizarea că arhidiaconul Sătmarului este „extra gremium Capituli”, bucurându-se doar de un canonicat „onorar”. Totuși a existat la un moment dat ideea ridicării acestui arhidiaconat la statutul de vicariat foraneu, lucru care avea să se întâmple însă târziu, abia în perioada interbelică (1934). Vezi Silviu Sana, *op. cit.*, p. 92-94.

³⁷ Nicolae Brânzeu, *Capitulurile catedrale – Notițe despre drepturile și datoriile canonicilor*, „Cultura creștină”, nr. 10-12, Blaj, 1942, p. 565.

³⁸ Ana Victoria Sima, *Vizitele...*, p. 307.

orădean a fost o adevărată pepinieră de episcopi³⁹, ne considerăm îndreptățiți să afirmăm că procesul de selecție și de promovare a clerului superior în episcopia orădeană a avut ca principal criteriu formația intelectuală și profesională solidă a candidaților.

La Oradea, la fel ca în întreaga arhidieceză, procesul promovării canonicilor era unul gradual. Peste tot promovarea avea loc doar în anumite situații: în general ca urmare a decesului unuia dintre canonicii în funcție sau ca urmare a promovării unuia dintre ei la funcția de episcop, situație mai des întâlnită la Oradea Mare în segmentul de timp aflat în atenția noastră. Ocuparea stalurilor canonice s-a făcut mereu în sens ascendent. Astfel, dacă unul dintre staluri se elibera ca urmare a uneia dintre situațiile mai sus amintite, toți ceilalți canonici urcau o treaptă sau mai multe în ierarhia Capitlului catedral, în locurile vacante fiind numiți alți canonici⁴⁰. În sensul afirmațiilor de mai sus aducem următorul exemplu. Dacă analizăm informațiile oferite de *Șematismele* din anii 1854 și 1857, vom observa cum, grație numirii lui Alexandru Dobra și Ioan Alexi⁴¹ în demnitățile episcopale pentru cele două nou-înființate episcopii de Lugoj și Gherla, s-au eliberat două staluri canonice, permițându-se astfel promovarea altor clerici merituosi, care îndeplineau deja calitatea de asesori consistoriali⁴². Se produc mai întâi promovări în interiorul Capitlului, astfel Iosif Papp Szilágyi a urcat două trepte ierarhice, de la funcția de canonic scolastic până la cea de canonic cantor. De asemenea, Gregorie Kőváry, care potrivit *Șematismului* din 1854 ocupa funcția de la baza structurii capitulare, respectiv de canonic cancelar a urcat în schema ierarhică până la funcția de canonic custode. În consecință s-au eliberat două staluri canonice. Stalul de canonic scolastic a fost ocupat de Teodor Aaron, care în 1854 era canonic onorific, deținând funcția de arhidiacon de Sătmar, în vreme ce stalul de canonic cancelar i-a revenit lui Ioan Vancea, protonotar consistorial și directorul Cancelariei episcopale în anul 1854⁴³. Un alt val de promovări a avut loc undeva între anii 1864-1867, ca

³⁹ 25% dintre canonicii orădeni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea au urcat în scaune episcopale.

⁴⁰ De exemplu, potrivit *Șematismului* din anul 1864 ultimele două staluri canonice (scolastic și cancelar) erau vacante (ca urmare a decesului lui Ioan Pák, canonic lector, și a promovării canonicului cantor Iosif Pop-Silaghi la funcția de episcop, ambele evenimente având loc în anul 1863). În anul 1866 Ioan Vancea (canonic cantor cf. *Șematismului* din 1864) a fost numit episcop la Gherla, ceea ce a însemnat eliberarea unui alt post, în total trei scaune vacante, ceea ce a oferit șansa accederii a 3 noi preoți merituosi în Capitlul orădean. De altfel, *Șematismul* din 1867 menționează trei nume noi în rândul capitularilor: Ioan Korhány, Basilius Nisztor, Ioan Szabó. Cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXVII*, p. 16-17; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXI*, p. 16-17.

⁴¹ Al. Dobra deținea la începutul anului 1854 funcția de canonic cantor, iar Ioan Alexi pe cea de canonic custode.

⁴² *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLIV*, p. 5-9 și *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLVII*, p. 5-9.

⁴³ *Ibidem*.

urmare a decesului lui Ioan Pák și a numirii lui Iosif Papp Szilágyi în scaunul episcopal al Oradiei Mari (1863). Astfel, conform *Șematismului* din 1864, apare doar un nume nou – prin comparație cu membrii Capitlului încriși în *Șematismul* din 1857 – (Ioan Papp), iar două staluri canonice erau consemnate ca fiind vacante. În schimb, conform *Șematismului* din 1867, Capitlul apare mult înnoit⁴⁴, respectiv trei membri sunt mai vechi, iar alți trei noi. Nou-numiți în rândul canonicilor erau la acea dată: Ioan Korhány, Basilius Nisztor și Ioan Szabó. Valuri mai însemnate de promovări au mai avut loc în anii 1871 (când au intrat în Capitlu Teodor Kőváry și Ioan Kuuk) și 1879 (Nicolae Vulcan, Paul Vela și Augustin Luran)⁴⁵. (Pentru edificare a se vedea tabelul cu promovările canonicilor orădeni).

La o analiză atentă a *Șematismelor* epocii pentru dieceza bihoreană, Capitlul episcopal ni se prezintă ca fiind unul cu o mare mobilitate, dar care în același timp a dat dovadă de continuitate și stabilitate sub aspectul politicii interne pe care a promovat-o⁴⁶. În mod cert în arealul episcopiei orădene, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, contextul a fost favorabil unei promovări mai accelerate în rândurile clerului superior, decât în restul provinciei ecleziastice greco-catolice transilvane. În intervalul de timp avut în vedere cinci canonici au fost promovați la calitatea de episcop, iar unul la cea de prepozit de Lugoj, astfel s-au eliberat șase poziții⁴⁷ care au permis ascensiunea altor clerici pregătiți profesional și intelectual pentru a fi promovați. La acestea se adaugă și opt decese în rândul capitularilor⁴⁸, ambele situații determinând un total de 14 promovări, ceea ce ridică gradul de promovare la un procent însemnat raportat la un număr total de 20 de canonici care au ocupat stalurile canonice în Capitlul orădean între anii 1853-1900.

Se impune făcută precizarea că nu oricine putea râvni la demnitatea de canonic. Selecția viitorilor canonici se făcea în primul rând dintre tinerii cu studii superioare absolvite la Roma, Viena sau Pesta, care în același timp îmbrăcaseră haina celibatului, mai apoi preferințele îndreptându-se spre tinerii cu studii absolvite la Trnava, Ungvar sau Oradea. Astfel, dintre cei 20 de canonici titulari

⁴⁴ Trebuie avut în vedere și faptul că, în 1866, Ioan Vancea fusese promovat la funcția de episcop de Gherla.

⁴⁵ Vezi Iacob Radu, *Șematismul istoric...*, p. 214-216.

⁴⁶ În sensul că această mobilitate, această rapidă mișcare internă a personalului nu a afectat caracterul de stabilitate și continuitate, întrucât au existat câțiva canonici care au făcut parte din Capitlu decenii întregi – unii chiar în funcția de prepozit –, contribuind la promovarea unei politici de continuitate, la stabilitatea acestei instituții, cum a fost cazul prepozitului Nicolae Borbola (1850-1877) sau a prepozitului Teodor Kőváry (1881-1906).

⁴⁷ Dintre canonicii orădeni din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au ajuns în scaunul episcopal următorii: Ioan Alexi, Alexandru Dobra (1854), Iosif Pop-Silaghi (1863), Ioan Vancea (1866), Ioan Szabó (1879). Apoi Teodor Aaron a fost numit prepozit la Lugoj în anul 1857.

⁴⁸ În anul 1863 a decedat Ioan Pák (can. lector), în 1870 a decedat Gr. Kőváry (can. lector), în 1871 Ioan Papp (can. lector), în anul 1877 Nicolae Borbola (prepozit), apoi în anul 1879 Basilius Nisztor (can. cantor). În anul 1881 a murit Ioan Korhány (prepozit), iar în anul 1884 Nicolae Vulcan (custode). În anul 1888 a murit Ioan Kuuk Cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXXI*, p. 130-133 și *Șematismul istoric*, p. 211-216.

care au făcut parte din Capitlul Oradei în jumătatea de secol aflată în atenția noastră 7 au făcut studii teologice la Viena, 4 la Pesta, 2 la Roma, 2 la Trnavia și 5 la Oradea⁴⁹. Cinci dintre ei au deținut și diploma de doctor: 2 la Roma (I. Szabó și Aug. Luran) și 3 la Viena (Al. Dobra, I. Vancea și I. Papp-Szilágyi). Așadar, putem afirma că în mod incontestabil studiile au reprezentat principalul criteriu de selecție și apoi de promovare, pe locul doi situându-se statutul civil, prioritate în numirea în demnități ecleziastice având-o preoții celibi și mai apoi cei văduvi⁵⁰. Se observă așadar o anumită preeminență în procesul de recrutare și promovare a cadrelor, a absolvenților de Roma, urmași de cei cu studii la Viena și Pesta, șansele mai mari revenindu-le celor care aveau nu doar studii universitare, ci și un doctorat și care, e de la sine înțeles, optaseră pentru celibat.

Instrucția superioară a reprezentat pentru un tânăr cleric rampa de lansare într-o carieră ecleziastică promițătoare, care asigura mai întâi intrarea în sistemul de învățământ confesional sau ocuparea unor funcții pe lângă episcopie și Consistoriul episcopal. În general recrutarea viitorilor canonici se realiza fie din rândul funcționarilor bisericești de pe lângă episcopie, fie din rândul profesorilor. Foarte mulți dintre absolvenții de studii superioare la revenirea în țară ajungeau profesori la gimnaziul din Beiuș, la Preparandia sau la Gimnaziul major din Oradea. În scurt timp, cei mai buni dintre aceștia deveneau directori ai Gimnaziului din Beiuș, ai Preparandiei sau vicerectori ai Seminarului diecezan greco-catolic din reședința episcopală. Activitatea lor profesională, curriculum vitae și comportamentul deosebit îi recomandau fără dubiu la afirmare și ascensiune ierarhică. Mulți dintre cei care mai târziu au deținut importante staluri canonice sau chiar scaune episcopale și-au început activitatea în plan școlar, deținând calitatea de inspectori școlari pentru școlile confesionale din eparhie sau pe cea de vicerectori ai Seminarului sau Preparandiei. Această practică se întâlnește încă din vremea lui Moise Dragoș, care în calitate de protopop de Oradea s-a ocupat și de gospodărirea școlilor confesionale din teritoriul bihorean „unit”. Mai târziu Ignatie Darabant (1788-1805) a îndeplinit multă vreme funcția de prefect al școlilor unite din Transilvania. Și Iosif Pop Silágyi a avut în grija sa pentru mai bine de un deceniu școlile confesionale din dieceză, în calitate de canonic scolastic⁵¹. În această calitate a prezidat la 6 februarie 1851 conferința corpului profesoral din Beiuș prin care s-a decis noua organizare a gimnaziului din localitate, care prin

⁴⁹ La Viena au studiat I. Alexi, I. Korhány, Pop Szilághi, I. Vancea, I. Papp, P. Vela, N. Vulcan; la Pesta N. Borbola, A. Teodor, Al. Dobra, și T. Kóváry; la Roma I. Szabó și Aug. Luran; la Trnavia Gr. Juhász și I. Kuuk, iar la Oradea I. Pák, Gr. Kóváry, B. Nisztor, Art. Sarkádi și M. Nyes. A se vedea *Sematismul istoric...*, passim și *Șematisme*le diecezei de Oradea din perioada avută în vedere (1854, 1857, 1864, 1867, 1871, 1881, 1900).

⁵⁰ Într-o succintă prezentare a membrilor Capitlului orădean la 1890, trimisă la Sfântul Scaun Augustin Luran, referindu-se la Arthemiu Sarkádi, pe care de altfel îl apreciază pentru destoinicia sa, lasă a se înțelege că în pofida calităților acestuia nu a putut deveni canonic decât după ce a rămas văduv. Vezi Archivio Segreto Vaticano (A.S.V.), fond Archivio Nunziatura di Vienna, vol. 641, f. 159v.

⁵¹ A se vedea și *Șematismul* din 1854. Iacob Radu, *op. cit.*, p. 149.

completarea la 8 a claselor a devenit liceu cu predare în limba română⁵². De asemenea, ca și predecesorul său, V. Erdelyi, Iosif Pop Silágyi a deținut pentru câțiva ani (1852-1856) funcția de rector al Seminarului domestic greco-catolic⁵³. Ioan Szabó, viitorul episcop de Gherla, și Augustin Lauran, unul dintre cei mai erudiți canonici orădeni, amândoi cu studii și doctorate la Roma, au deținut în paralel oficii administrative pe lângă forurile episcopale (defensori în Tribunalul matrimonial, notari consistoriali, secretari episcopali) și câte o catedră la Preparandia sau la Gimnaziul major catolic din Oradea. Mai târziu au ajuns directori ai Preparandiei și rectori ai Seminarului domestic greco-catolic din Magno-Varadini⁵⁴.

Alți tineri clerici urmau un alt „cursus honorum”. În funcție de studii unii dintre asesorii consistoriali (în general aceștia erau cel mult arhidiaconi onorifici) erau apoi însărcinați cu diferite atribuții funcționărești pe lângă instituțiile episcopale. În general, primul semn care anunța posibilitatea promovării îl reprezenta primirea unor atribuții în cadrul Consistoriului (notar, fiscal, membru al Tezaurariatului sau al Tribunalului matrimonial) sau pe lângă Cancelaria episcopală (secretar, director). Așa a fost cazul lui Ioan Vancea, al lui Iosif Pop-Silághi, Ioan Szabó sau Augustin Lauran și exemplele ar putea continua. De multe ori acești asesori sunt chiar foarte tineri, însă studiile și statutul de preoți celibi îi recomandă la ascensiune ierarhică. Se impune aici remarcat faptul că în general asesorii care beneficiau de o instrucție superioară se bucurau de o ascensiune mult mai rapidă decât asesorii mai în vârstă, chiar merituoși, care rămâneau pentru tot restul vieții doar preoți-parohi, asesori și eventual vice-arhidiaconi sau arhidiaconi onorifici.

Așadar, conform unui obicei care s-a încetățenit în vreme, un tânăr cu studii făcute la Roma sau la Viena, uneori chiar și la Pesta, la revenirea în țară era hirotonit⁵⁵, apoi era aplicat într-un post de profesor sau într-un oficiu mai mic pe lângă organismele episcopale: notar consistorial, secretar episcopesc, numit apoi asesor consistorial, în scurtă vreme putea primi un canonicat onorific, iar când se elibera un stal canonical era avansat de la statutul de canonic onorific la cel de canonic deplin. Indiferent de drumul profesional parcurs, cert este că prima etapă din procesul uneori anevoios și îndelungat al promovării o reprezenta intrarea în

⁵² Iacob Radu, *op. cit.*, p. 149.

⁵³ *Ibidem*, p. 109-110, 148.

⁵⁴ *Hof- und Staats-Handbuch der Österreichisch Ungarischen Monarchie für 1877*, Wien, 1877, p. 799-800; *Idem*, für 1894, p. 925-926; *Idem* für 1898, p. 958-959; *Idem* für 1905, p. 1011; Cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXIV*, Magno-Varadini, 1864, p. 20; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXVII*, p. 21; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXI*, p. 20-21.

⁵⁵ Alteori hirotonirea putea avea loc înainte de plecarea din țară, cum a fost cazul lui Al. Dobra care, după absolvirea liceului și a teologiei la Oradea, a fost mai întâi ordonat și apoi trimis la Viena unde și-a desăvârșit studiile, cu susținerea doctoratului. Vezi Iacob Radu, *op. cit.*, p. 149.

Consistoriul episcopal, întrucât recrutarea viitorilor canonici se făcea în mod obligatoriu din rândul asesorilor consistoriali⁵⁶.

Al doilea criteriu, după cel al pregătirii profesionale, uzitat în procesul de selecție și promovare a clericilor, a fost cel privitor la statutul civil, aceștia fiind numiți în general din rândul preoților celibi. Motivul preferării acestora este simplu: fiind celibi, aveau mai mult timp la dispoziție, ceea ce însemna că puteau ocupa perioade de timp mai îndelungate posturile de practicanți sau funcționari la curtea episcopală, aveau mai mult timp pentru studiu și perfecționare profesională, aspecte extrem de importante pentru un canonic. Apoi trebuie menționat că salariile lor erau destul de modeste, așa încât cu greu permiteau întreținerea unei familii „mai ales într-un oraș mare ca Oradea”⁵⁷. Solicitat a se pronunța în chestiunea numirii de canonici și dintre preoții căsătoriți, ca urmare a unor plângeri ce au ajuns la tronul împărațesc din partea clerului căsătorit al diecezei, episcopul Ignatie Darabant s-a pronunțat în favoarea oferirii canonicatelor cu predilecție preoților celibi. El arăta că, deși biserica orientală permite preoților căsătoria, totuși episcopii, ajutătorii și consilierii acestora se aleg doar din rândul monahilor, căci preoții căsătoriți sunt mai puțin învățați și „mai puțin deprinși în adevăratul spirit bisericesc”⁵⁸. Ca exemplu aducea cazul Capitlului blăjean, unde canonicii erau numiți dintre călugării bazilitani⁵⁹. Totuși, el însuși a numit în Capitlu un preot căsătorit, fiind de acord în principiu cu numirea a unu sau doi canonici din rândul preoților căsătoriți, pentru a nu se crea nemulțumiri și ostilități între preoți. De asemenea, mai preciza că preoților căsătoriți le sunt rezervate posturile de canonici onorari⁶⁰. Cu toate acestea, în timp au intrat în Capitlul orădean preoți văduvi, ajungându-se la un moment dat ca aceștia să dețină jumătate dintre canonicate⁶¹. Unul dintre exemplele cele mai cunoscute a fost acela al lui Ioan Radnoti (1758-1842), canonic între anii 1799 și în 1842, a urcat treptat scara ierarhică ecleziastică, ajungând prepozit în 1825, funcție pe care a ocupat-o până la moartea sa, în anul 1842. În anul 1839, după moartea episcopului Samuil Vulcan, a fost ales vicar capitular. A studiat teologia la Viena și Agria⁶². De remarcat că această situație se întâlnește mai ales până la revoluția pașoptistă, în a doua jumătate a secolului se manifestă tendința de a împiedica intrarea preoților căsătoriți în Capitlu.

---

⁵⁶ Se impune subliniat faptul că din Consistoriul episcopal făceau parte canonicii capitulari și cei onorifici, toți protopopii titulari, precum și unii clerici care îndeplineau funcții administrative pe lângă episcopie, uneori primind mai mult simbolic titlul de arhidiaconi onorifici. Desigur, cei mai mulți dintre asesorii consistoriali nu vor ajunge mai sus de atât în ierarhia bisericească.

⁵⁷ Iacob Radu, *op. cit.*, p. 204.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Interesant este faptul că doar peste câțiva ani episcopul din Blaj va renunța la Capitlul format din călugări bazilitani, preluând modelul orădean, cu capitlu format din preoți seculari.

⁶⁰ Iacob Radu, *op. cit.*, p. 204.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 204, 208.

În mod indiscutabil, accesul unui preot căsătorit în Capitlu, în perioada studiată de noi, va fi mult mai dificil decât pentru unul celib, indiferent de studii și destoinicia demonstrată, abia după ce rămânea văduv crescându-i șansele de promovare. Analizarea vârstei la care și-au început activitatea canonicii din dieceza orădeană arată că media a fost de 49,5 ani⁶³. Însă în cazul celor care fuseseră căsătoriți, această vârstă era mult mai ridicată. De pildă, Nicolae Vulcan a fost recrutat ca membru plin al Capitlului la vârsta de 74 de ani, Gh. Juhász la 71 de ani, Ioan Kuuk la 61 de ani⁶⁴. Cu toate că aveau studii teologice adecvate și se remarcaseră prin activitatea ecleziastică și administrativă desfășurată, căsătoriți fiind, nu au putut ajunge decât asesori consistoriali sau cel mult canonici onorifici. În schimb, Ioan Korhány și Artemiu Sarkádi, rămași văduvi la vârste mai tinere, au intrat în rândul canonicilor capitulari la 55, respectiv 51 de ani⁶⁵.

Iată deci că, odată deveniți văduvi, preoții merituoși din episcopia orădeană au putut promova rapid în ierarhia ecleziastică locală, unii ajungând în cele mai înaltă poziții, cum a fost cazul lui Ioan Korhány care a fost prepozitul Capitlului orădean în anii 1879-1881. Referitor la vârsta de recrutare a canonicilor, trebuie făcută precizarea că în general varia între 42 și 55 de ani, cu excepțiile în parte prezentate mai sus. La exemplele mai sus menționate se adaugă alte câteva cazuri. Sunt situații cu totul diferite de cele menționate, fiind vorba despre promovarea în Capitlu a unor preoți tineri, cum au fost: Iosif Pop Silágyi care a intrat în Capitlu la doar 32 de ani și la 9 ani de la hirotonire, a lui Ioan Vancea, ajuns canonic la 35 de ani și la 10 ani de la hirotonire. Recordul a fost deținut de către Ioan Szabó, admis în rândul canonicilor la doar 31 de ani și 8 ani de la hirotonire. Se poate observa, așadar, că în general tinerii cu diplomă de doctor au avansat mult mai repede în ierarhia bisericească decât confrății lor. De altfel, dintre cei cinci teologi din dieceza orădeană care au obținut doctoratul înainte de anul 1900, patru au ajuns chiar în vârful piramidei ecleziastice, ocupând scaune episcopale și unul mitropolitan (Ioan Vancea)⁶⁶.

Însă pentru afirmare nu era suficient ca un preot să fie doar foarte bine pregătit profesional și intelectual și eventual dotat cu abilități administrative. Din analizele noastre de până acum, o altă condiție destul de importantă pentru promovare în rândul elitei ecleziastice orădene a fost și cea a neimplicării politice. Astfel, nu este greu de observat că acei clerici care s-au implicat în mișcarea

---

⁶³ Analiza a fost făcută pe baza datelor oferite de Iacob Radu în *Șematismul istoric...*, p. 211-220.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 214, 216.

⁶⁵ *Ibidem*, 213, 216. Cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXIV*, Magno-Varadini, 1864, p. 122, Ioan Korhány era deja văduv, iar cf. *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXI*, p. 122, Artemiu Sarkádi era și el văduv, fapt care i-a permis, alături de calitățile de foarte bun administrator, accesarea la o vârstă potrivită în Capitlu orădean.

⁶⁶ Iacob Radu, *Șematismul istoric...*, p. 211-220.

național-politică, de pildă Iustin Popfiu⁶⁷ sau Moise Sora Noac, nu s-au bucurat de susținerea superiorilor bisericești pentru a fi acceptați între canonici și, în pofida capacităților intelectuale incontestabile și a unei pregătiri profesionale care îi recomandau în acest sens, nu au putut intra în Capitlu. În acest sens, o nouă direcție în care cercetarea noastră s-ar putea îndrepta ar fi cea a „refuzaților” sau a „marginalizaților”, acei clerici sau profesori care, deși se încadrau profilului unei personalități care ar fi putut face o carieră ecleziastică, nu au confirmat așteptările sau au fost marginalizați de puterea politică sau de ierarhia ecleziastică, fie ea de la Oradea sau Roma.

În concluzie, dorim să reluăm câteva afirmații esențiale pentru înțelegerea subiectului propus. Mai întâi dorim să revenim asupra afirmației conform căreia cel dintâi Capitlu format din cler secular care a funcționat în cadrele Bisericii Române Unite cu Roma a fost cel de la Oradea⁶⁸. Chiar dacă la Blaj funcționa un Capitlu încă din anul 1738, acesta era format doar din călugări basilitani⁶⁹, în vreme ce modelul de Capitlu greco-catolic care se va impune în bisericile catolice de rit oriental create între hotarele monarhiei austriece în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (episcopiile de Muncaci, Crisia și Oradea Mare) va fi acela format din preoți seculari. Înființarea Capitlului secular în episcopia de Făgăraș va avea loc abia în anul 1807 în urma intervenției persuasive, în acest sens, a episcopului Ioan Bob pe lângă împăratul Francisc I.

În al doilea rând, se impune să facem precizarea că studiul de față propune o perspectivă nouă asupra unor date și instituții cunoscute, o perspectivă care îmbină cercetarea istorică de tip pozitivist cu analiza sociologică bazată pe metoda prosopografică și cea comparativă. Grație acestei abordări și analizelor făcute, putem afirma că procesul de selecție și de promovare a clerului superior în episcopia orădeană a avut ca principal criteriu formația intelectuală și profesională solidă a candidaților. Selecția viitorilor canonici se făcea în primul rând dintre tinerii cu studii superioare absolvite la Roma, Viena sau Pesta, care în același timp îmbrăcaseră haina celibatului, mai apoi preferințele îndreptându-se spre tinerii cu studii absolvite la Trnava, Ungvar sau Oradea. Astfel dintre cei 20 de canonici

---

⁶⁷ Un tânăr inteligent, cu studii absolvite la Viena, celib, care a început destul de repede o carieră ce se anunța strălucită, ajungând într-un timp scurt asesor consistorial, îndeplinind funcțiile de notar consistorial, secretar episcopal, căruia i s-a încredințat catedra de limba română de la Gimnaziul catolic din Oradea, care îi aparținuse anterior lui Al. Roman, dar care din cauza implicării profunde în mișcarea de emancipare național-românească nu a fost acceptat în rândurile clericilor, în pofida cererii sale în acest sens. Vezi, Arhivele Naționale, Serviciul Județean Cluj, fond Episcopia greco-catolică Oradea, dos. 135/1848-1871, f. 29r-v.

⁶⁸ Nicolae Brânzeu, *Capitulurile catedrale...*, p. 548. Ana Victoria Sima, *L'istituzione del capitolo...*, p. 244-247.

⁶⁹ Victor Macaveiu, *Capitulul metropolitan din Blaj. Întemeierea și rolul lui în trecutul nostru „Cultura creștină”*, Blaj, Anul XVII, aprilie-mai 1937, nr. 4-5, p. 232. Acești călugări sfetnici purtau denumirea de consilieri episcopali consistorialiști, Curtea vieneză interzicând ca ei să fie numiți canonici.

titulari care au făcut parte din Capitlul Oradei în jumătatea de secol aflată în atenția noastră 7 au făcut studii teologice la Viena, 4 la Pesta, 2 la Roma, 2 la Trnavia și 5 la Oradea. Cinci dintre ei au deținut și diploma de doctor: 2 la Roma și 3 la Viena. Rigoarea formației intelectuale și profesionale a membrilor capitulari poate fi o explicație pentru faptul că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea instituția Capitlului orădean a fost o adevărată pepinieră de episcopi (din cei 20 de canonici, 5 au ajuns episcopi). Desigur, trebuie menționat că al doilea criteriu uzitat în procesul de recrutare și promovare a clerului era cel al statutului civil, cele mai mari șanse revenindu-le preoților care, pe lângă studii, optaseră pentru celibat. Cu toate acestea, trebuie să amintim faptul că 5 dintre cei 20 de canonici care au făcut parte din Capitlul orădean între anii 1853-1900 (respectiv 25%), au fost recrutați din rândul preoților văduvi, unii având și urmași.

Iată, așadar, că în pofida unor teorii existente la această oră în istoriografia Bisericii greco-catolice române, care au mers pe ideea că episcopia orădeană a purtat mai pregnant însemnele latinizării, studiul concret pe surse, cel puțin în privința canonicilor, relevă – cu surprindere pentru noi, o realitate la care ne-am fi așteptat mai puțin. În vreme ce la Blaj în prima jumătate a secolului al XIX-lea, Capitlul a funcționat în forma și cu structura stabilită în vremea lui Bob (fiind format doar din preoți celibi) și abia în contextul creării Provinciei ecleziastice de Alba-Iulia și Făgăraș (1853) s-a pus acut problema admiterii în Capitlu a clericilor căsătoriți, idee susținută de mitropolitul Șuluțiu, Capitlul orădean în schimb chiar a numărat între membrii săi și preoți căsătoriți, cu precizarea că în cele mai multe cazuri aceștia erau deja văduvi în momentul accederii la un stal canonical. Dacă avem în vedere faptul că promovarea clerului căsătorit în Capitlu a fost considerat o modalitate de a afirma și conserva identitatea confesională greco-catolică română în fața politicii de uniformizare practică de Biserica romano-catolică, ne întrebăm dacă nu ar fi acesta un argument care ar putea revigora dezbaterea asupra teoriei potrivit căreia episcopia de Oradea mare a promovat o tendință profund latinizantă.

Tabel privind promovarea canonicilor în Capitlul orădean
între anii 1853-1900

Nr. crt.	Prepozit major	Canonic lector	Canonic cantor	Canonic custode	Canonic scolastic	Canonic cancelar	Observații
1854	Nicolae Borbola	Ioan Pák	Alexandru Dobra	Ioan Alexi	Iosif Pop Szilágyi	Gregorie Kóváry	2 canonici au promovat la funcția de episcop
1857	Nicolae Borbola	Ioan Pák	Iosif Pop Szilágyi	Gregorie Kóváry	Teodor Aaron	Ioan Vancea	Ioan Pák a murit la 27 aprilie 1863
1864	Nicolae Borbola	Gregorie Kóváry	Ioan Vancea	Ioan Papp	vacant	vacant	

Nr. crt.	Prepozit major	Canonic lector	Canonic cantor	Canonic custode	Canonic scolastic	Canonic cancelar	Observații
1867	Nicolae Borbola	Gregorie Kőváry	Ioan Papp	Ioan Korhány	Basilius Nisztor	Ioan Szabó	În anul 1866 Ioan Vancea a fost numit episcop de Gherla. A decedat Gregorie Kőváry (1870).
1871	Nicolae Borbola	Ioan Papp Ioan Korhány	Ioan Korhány Basilius Nisztor	Basilius Nisztor Ioan Szabó	Ioan Szabó Teodor Kőváry	Teodor Kőváry Ioan Kuuk	A decedat Ioan Papp (12 aprilie 1871).
1877	Nicolae Borbola	Ioan Korhány	Basilius Nisztor	Ioan Szabó	Teodor Kőváry	Ioan Kuuk	La 19 august 1877 a decedat Nicolae Borbola.
1879	Ioan Korhány	Teodor Kőváry	Ioan Kuuk	Nicolae Vulcan	Paul Vela	Augustin Lauran	În acest an a decedat Basilius Nisztor, iar Ioan Szabó a devenit episcop de Gherla. Schema de personal este valabilă începând cu a doua jumătate a anului
1881	Ioan Korhány Teodor Kőváry	Teodor Kőváry Ioan Kuuk	Ioan Kuuk Nicolae Vulcan	Nicolae Vulcan Paul Vela	Paul Vela Augustin Lauran	Augustin Lauran Arthemius Sarkadi (din 12 oct.1883) ⁷⁰	În 24 februarie 1881 a decedat prepozitul Ioan Korhány. Este momentul unei noi ascensiuni ierarhice în Capitlu

⁷⁰ Se pare că între anii 1881-1883 acest stal canonical a fost vacant.

Nr. crt.	Prepozit major	Canonic lector	Canonic cantor	Canonic custode	Canonic scolastic	Canonic cancelar	Observații
1884	Teodor Kóváry	Ioan Kuuk	Paul Vela	Augustin Luran	Arthemius Sarkadi	vacant	În anul 1884 a decedat Nicolae Vulcan. La 15 august 1888 a decedat Ioan Kuuk
1895	Teodor Kóváry	Paul Vela	Augustin Luran	Arthemius Sarkadi	Georgius Juhász	Moise Neș (din 1896) ⁷¹	
1900	Teodor Kóváry	Paul Vela	Augustin Luran	Arthemius Sarkadi	Georgius Juhász	Moise Neș	

Anexă întocmită pe baza *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLIV*, Magno-Varadini, 1854, *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLVII*, Magno-Varadini, 1857, *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXVII*, Magno-Varadini, 1867; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXI*, Magno-Varadini, 1871, ; *Schematismus venerabilis cleri dioecesis Magno-Varadinensis G.R.Cath. pro anno MDCCCLXXXI*, Magno-Varadini, 1881.

⁷¹ După calculele noastre, postul a fost vacant din anul 1884 până la 21 iulie 1896, când în această funcție a fost promovat Moise Neș.